

Naa Dikgaruru tša Bong ke eng (GBV)?

Go na le ditlhalošo tše ntši tše di fapanego tša GBV; le ge go le bjale, tlhalošo ye e amogelelegilego kudu lefaseng ka bophara ke “dikgaruru tše di lebišitšwego go motho go ya ka bong bja gagwe GOBA boitšhupo bja gagwe bja bong” (Ott, 2017). GBV e akaretša mkgwa ofe goba ofe wa maitshwaro le tlaišo ye e bakago:

- letšhogo
- kwešobohloko ya mmele
- kwešobohloko ya maikutlo
- gore motho a dire dilo kgahlanong le thato ya bona lehu

Dikgaruru tša bong (GBV) gape di akaretša ditiro tša dikgaruru tše di dirwago kgahlanong le basadi, banna, bašemane goba basetsana, ka lebaka la ditlwaedi tša setšhaba mabapi le mešomo le maithwaro ao a emetšwego go bong bjo bongwe le bjo bongwe. Gantši di direga ka gare ga dikamano. Le ge e le gore banna le bašemane le bona ba itemogela tlaišo le dikgaruru, basadi le basetsana ke bona gantši ba amegago kudu ka lebaka la go se lekalekane ga maatla le ka lebaka la maemo a fasana a setšhabeng ao a fiwago bona ke setšhaba. Mabaka a gantši a feletša ka kgethologanyo le gore ba ganetšwe ka dibaka ka makaleng ao a fapafaopanego a bophelo.

- Dihlopha tše gantši di bago kotsing di akaretša:
- basadi le basetsana
- bana
- batšofadi
- batho bao ba phelago ka bogolofadi
- dilespiene, dikgaramatona, batho ba bongpedi, batho ba go fetoša bong, ba bong bja go makatša/bjo bo tlabago, ba bong bjo kopanego, ba go hloka tumo go tša bong (LGBTQA+) (Nkonyane, 2019)

Dikgaruru tša Bong

Maswao a temošo a Dikgaruru tša Bong (GBV)

A ke maswao le dika tše di tlwaelegilego tša GBV, tše di tlwaelegilego kudu ka gare ga dikamano. Le ge go le bjale, lenaneo la ona ga le felele, ka ge mekgwa ye mengwe ya GBV e sa bonagale gomme batho ba bangwe ba ka no se be le maswao ao a bonagalago.

- Tseba ye e tseneletšego
- Go ba le taolo kudu
- Go se akanyege
- Go fela pelo
- Bošoro go diphoofole
- Tlaišo ka maroga
- Maitshwaro ao a laolago kudu
- Ditumelo tša kgale ka ga mešomo ye e swanetšego go dirwa ke basadi le banna ka dikamanong
- Kgapeletšo ya thobalano goba go se theeletše balekane ba bona ge ba sa nyake go tsenela thobalano
- Go iletša tšhomišo ya mekgwa ya thibelapelego goba go gana go obamela mekgwa ya thibelapelego ye go dumelelanwego ka yona
- Go sola motšwasehlabele ka ga se sengwe le se sengwe seo se sego sa loka seo se diregago
- Go iletša goba go thibela motšwasehlabele gore a kgone go šoma goba go ya sekolong
- Go laola ditšhelete ka moka
- Tlaišo ya maloko a mangwe a lapa, bana goba dirui-waratwa
- Go phara motšwasehlabele gore o lebelela batho ba bangwe ka mahlo a lerato goba gore o a ratana
- Go laola motšwasehlabele gore o apara eng le go o itshwara bjang
- Go nyenyefatša motšwasehlabele, e ka ba le nnoši goba le le bathong
- Go nyatšiša goba go goboša motšwasehlabele pele ga batho ba bangwe
- Go goboša motšwasehlabele mošomong (NCADV, 2018)

Mekgwa ya GBV

GBV e ka direga ka mekgwa ye mentši ye e fapafapanego. Ye ke mekgwa ye e tlwaelegilego kudu:

Ya mmeleng

Go betha, go tlelapa, go betha ka letswele, go raga, go tšhuma
Go kgama
Go senya thoto ya motho
Go gana ka tlhokomelo ya maphelo le/goba go laola dihlare
Go gapeletša molekane go šomiša diokobatši
Go šomiša dibetša

Ya maikutlo

Go roga motho, go omanyana
Go sola molekane ka se sengwe le se sengwe
Tseba ya go fetišiša
Go rumula
Go goboša
Go goboša
Go beela thoko
Go laola seo molekane a se dirago le gore molekane o ya kae, Go mo sea

Dikgaru tša Bong

Mekgwa ya GBV

GBV e ka direga ka mekgwa ye mentši ye e fapafapanego. Ye ke mekgwa ye e tlwaelegile-go kudu:

Ya thobalano

- Go gapeletša molekane go tsenela thobalano le batho ba bangwe (go gweba ka batho)
- Go nyaka thobalano ge motšwasehlabele a se a phafoka ka botlalo goba ge a tšhaba go gana
- Go gobatša molekane mmeleng ka nakong ya thobalano
- Go gapeletša molekane go tsenela thobalano ka ntle le tšhireletšo / go ganetša dithibelapelegi

Ya theknolotši

- U heka imeili ya mufarisi na akhauthu dza vhuṅe
- U shumisa zwileludzi kha luṅingothendeleki u sedza hune vha vha hone, ṅingo na milaedza
- U sedza vhuṅumani nga kha nyanḡadzamafhungo ya matshiliso
- U ṅoda u ḡivha phasiwede ya mufarisi

Ya ditšhelete

- Go kweša bohloko mmeleng goba kgobalo ye e tlogo thibela motho gore a dire mošomo
- Go goboša molekane mošomong wa gagwe
- Go laola dithoto tša ditšhelete le go fa molekane putseletšo
- Go senya dintlha tša sekoloto sa molekane

Kalafo ka morago ga tlaišo ya thobalano

Ka morago ga ge motho a tlaišitšwe ka tša thobalano, go bohlokwa gore a hwetše kalafo. KALAFO YA PHRO-FILAKSIŠI YA KA MORAGO GO TLAIŠO YA THOBALANO (PEP) ke kalafo ye e fiwago batšwasehlabele bao ba phologilego ytlaišo ya thobalano ka nepo ya go fokotša kotsi ya go fetelwa ke HIV. Ge e le gore go na le motho yo a tlaišitšwego ka tša thobalano gomme maemo a HIV a motho yo a mo hlasetšego a sa tsebje, motšwasehlabele yo a phologilego o fiwa kalafo tše o ka rego motho/batho bao ba mo hlasetšego ba na le HIV. Se se tla netefatša gore magato a temošo ka moka a a tšewa go fokotša kgonagalo ya gore HIV e fetišetšwe go motšwasehlabele wa tlaišo ya thobalano. Motho ofe goba ofe yo a tlaišitšwego ka tša thobalano o swanetše go hwetša PEP. Bona ba akaretša basadi, banna le bana, bobedi bašemane le basetsana, bao ba begago tlaišo ye mo diirng tše 72 hebile ba se na HIV.

Go hwetša PEP go na le menyetla ye e latelago:

- Thibelo ya diphetetšo tša malwetši a thobalano (STI), go akaretšwa HIV
- Thibelo ya boimana bjo bo sa nyakegego ka lebaka la go katwa
- Thibelo ya go fetelwa ke Hepatitis B
- Go romelwa go yo hwetša tlhokomelo ya menagano le ya tša leago

Naa go fiwa kalafo efe?

Kalafo e ka mokgwa wa diphilisi ge e le batho ba bagolo le sirapo ge e le bana. Tšona di swanetše go nwewa ka molomo ka fao go laetšwego ka gona, makga a mabedi goba a mararo ka letšatši.

Naa dihlare di swanetše go nwewa neng?

Di swanetše go nwewa ka pela ka fao go kgonagala-go, EUPŠA di swanetše go nwewa mo diiring tše 72 (matšatši a 3) ka morago ga tlaišo. Dihlare di swanetše go nwewa lebaka la matšatši a 28.

Naa dihlare di na le malwetšana ka morago ga go di nwa?

Go ka ba le malwetšana, a go swana le go opša ke hlogo, go lapa, go tšwa dišwana letlalong, go tšhologa le go sellega, gomme tšona di a alafega. Go bohlokwa KUDU gore o se tshelwe ke selekanyo se tee sa dihlare, le ge go hlaga malwetšana.

Naa nka hwetša kae PEP?

O tla dirwa teko ya HIV le go hwetša tshedimošo le keletšo mabapi le gore teko e ra goreng. Gape o tla eletšwa ka morago ga go hwetša dipolelo tša diteko tšae HIV. Dipolelo tša gago di ka hwetšagala mo metsotsong ye 30 ka morago ga go dirwa diteko GOBA o ka kgopelwa gore o bowe go tla go hwetša dipolelo tša gago, fao o tla gio fiiwa sephuthelwana sa mathomo sa dihlare tša matšatši a mararo, gore o thome go di nwa.

Ge diteko di re o phosethifi, dihlare di tla emišwa. O tla tsebišwa ka ga mekgatlo le batho bao ba ka go thušago gore o phele gabotse le mabapi le gore seemo sa gago se hlokomelwe. Ge diteko di ka laetša gore ga o na bolwetši, o tla hwetša kalafo yeo ka moka. Ge o nagana gore go ka se kgonagale gore o bowe ka morago ga ketelo ya mathomo, botša ngaka gore e go fe dihlare ka moka.

Naa ke ka lebaka la eng go hloka gore ke nwe dihlare matšatši a 28?

Go fokotša kotsi ya go ba le HIV, o eletšwa gore o nwe dihlare matšatši a 28. O tla dirwa teko ye nngwe ya HIV ka morago ga dibeke tše tshela, dikgwedi tše tharo le gape ka morago ga dikgwedi tše tshela ka morago ga go katwa/go tlaiša ka tša thobalano. Go bohlokwa go wena gore o tsebe ka dipolelo tša teko ya gago ya HIV gore o kgone go tseba maemo a gago a HIV.

Seabe sa GBV

Diabe tše kotsi tše di kgonagalago tša mekgwa ye ya GBV di akaretša:

- go babja
- kgatelelo ya monagano, ya mmeleng le ya maikutlo
- boimana bjo bo sa nyakegego
- malwetši a thobalano, go akaretša phetetšo ya HIV
- go ipolaya
- kgatelelo ye kgolo ya monagano
- go hloka boitshepo
- lehu
- go ditelega dithutong tša gago
- go tlogela dithuto

Fao o ka yago gona go hwetša thušo

Baphologi/batšwasehlabele ka kakaretšo ga ba bolele ka ga tiragalo ka mabaka a mantši, go akaretšwa go ipona molato, go tšhoga go kgalengwa, go se tshepe ba taolo, le kotsi/letšho-go la gore o tla hlokofofatšwa gape. Ditiro tša GBV di hlohla go goboša le go sola batšwasehlabele, bogoboga setšhabeng, le gantši go ganwa ke ba lapa le setšhaba sa mophologi/motšwasehlabele. Bogoboga le go ganwa ke batho go ka ba kotsi kudu ge mophologi /motšwasehlabele a bolela goba a bega ka ga tiragalo yeo.

Ge o ka ba motšwasehlabele wa GBV, go bohlokwa gore o nyake le go hwetša thušo. O ka ikgokaganya le ditirelo tše di latelago:

- Mogala wa thušo wa Thibelo ya Dikgaruru tša Bong: 0800 150 150 goba SMS: 32074 goba WhatsApp: 084 922 8808 • Nomoro ya mathata ya bosetšhaba: 086 132 2322
- Mogala wa go Bega tlhokomologo goba GBV ya ngwana: 0861 4 CHILD (24453)
- SAPS: 08600 10111
- Mogala wa Childline: 08000 55 555
- Bega GBV efe goba efe ya bana le basadi go Kgoro ya Tlhabollo ya Leago go 0800 220 250.
- Mogala wa thušo ka mathata wa LifeLine wa diiri tše 24: 021 461 1111

Melawana le Melao ka Afrika Borwa ya go šireletša seriti sa Ditoikelo tša Botho

Palamente ya Afrika Borwa e fetišitše melao go šireletša ditokelo tša batho kgahlanong le GBV. Bala ka botlalo mabapi le melao ye go tseba ditokelo tša gago. TMelao ye ke:

- Molao wa Dikgaruru tša ka Malapeng wa 1998
- Molao wa Bana wa 2005
- Molao wa Tlhokomelo ya Bana wa 1998
- Molao wa Tšwetšopele ya Tekatekano le Thibelo ya Kgethologanyo ye e sego ya Loka wa 2000
- Molao wa Bosenyi (Molao wa Melato ya Thobalano le Merero ya go Amana le yona)
- Molao wo o Fetošitšwego wa 2007 (wa Palamente ya Repabliki ya Afrika Borwa, 2018)

Melawana ya Unisa

Unisa e gare e bušetša melwana ya yona ya Kgobošo ka tša Thobalano. Melawana ye e ka akaretša bašomi, baithuti le baeti. Melawana ye mengwe ya maleba ke

- Molaotshepedišo wa Maitshwaro a Baithuti
- Molawana wa Pharologano

Lekala la Merero ya Baithuti la Unisa

Re fana ka ditirelo tše di latelago tša thekgo go baithuti, tše di lego tša sephiri kudu:

- Ditirelo tša Keletšo ya Batho le Ditirelo tša Thomela ya go hwetša Thušo
- Ditirelo tša Keletšo ya Dihlopha
- Ditirelo tša Keletšo ya Malapa le Balekane
- Ditirelo tša Thekgo ya Ditherišano le Setšhaba
- Ditsenogare tša Temošo le Maatlafatšo
- Ditirelo tša Maphelo le Go phela gabotse ga Baithuti, Thekgo ya Thuto ya Sethaka le pholathefomo ya neweke ya setšhaba
- O kgopelwa go re latela go Facebook mo go: Unisa Student
- Dinyakišišo ka lefapheng la GBV

Dingwalwa

The National Coalition Against Domestic Violence (NCADV). (2018). Signs of Abuse. Retrieved from: <https://ncadv.org/signs-of-abuse>

Nkonyane, B. (2019). What is gender-based violence? University of Pretoria. Retrieved from: <https://www.up.ac.za/speakoutup/article/2390196/what-is-gender-based-violence>

Ott, M. (2017). Series: What Does That Mean? Gender-based Violence. Women for Women. Retrieved from: <https://www.womenforwomen.org/blogs/series-what-does-mean-gender-based-violence>.

Women Against Abuse. (2019). Types of abuse. Retrieved from: <https://www.womenagainstabuse.org/education-resources/learn-about-abuse/types-of-domestic-violence>